

*Зенькович Н.Г.*  
*кандидат архітектури, доцент*  
*Київського національного університету культури і мистецтв*

## СЕРЕДОВИЩЕ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПРОСТОРУ

У статті досліджуються особливості та проблеми формування спеціальності «Дизайн середовища». Показана різниця між середовищем і простором, подані їх основні види та типи.

Ключові слова: простір, середовище, об'єкт середовища, система середовища.

В статье исследуются особенности и проблемы формирования специальности «Дизайн среды», даны понятия пространства и среды, представлены их основные виды и типы.

Ключевые слова: пространство, среда, объект среды, система среды.

The article investigates the characteristics and problems of forming a degree «The Environmental design», there are the concepts of space and the environment, their main types and styles are presented.

Key words: space, environment, facility protection, system protection.

Однією з важливих проблем формування фаху «дизайн середовища» є що та грамотно поставлені завдання та проблеми, можливості та обмеження, які будуть формувати освітньо-кваліфікаційний рівень майбутніх фахівців. Робота дизайнера в сучасних умовах вимагає широкої ерудиції, зокрема розуміння особливостей формування об'єктів середовища різного призначення. Для того, щоб грамотно сформувати середовище, треба оволодіти основами організації середовищних об'єктів, вивчити загальні вимоги до найбільш поширених типів та видів середовищних об'єктів, усвідомити значення об'єктів у містобудівному та природному середовищі, а також оволодіти основними навичками їх проектування. Це потребує визначення ролі та місця дизайну у формуванні середовищних об'єктів, виявлення принципів включення дизайн-технологій у їх проектування, а також визначення та систематизація чинників, що впливають на формування типів середовищних об'єктів;

Вивченням вітчизняного та світового досвіду розвитку взаємозв'язку простору та середовища займалися такі провідні вчені як В.А. Абизов, В.Ф. Рунге, В.Т. Шимко та ін.

Метою статті є вивчення особливостей організації середовища як основної складової частини простору.

Бурхливе зростання товарів народного споживання, викликане до життя зростанням промисловості та розвитком кредитно-фінансової системи банківського сектору, визначило появу різноманітних типів та видів предметів споживання. Великий об'єм та різноманітність цих предметів, в свою чергу, змусив розгубитися звичайного споживача та породив появу на ринку праці появу такої спеціальності, як «дизайн середовища».

Якщо раніше дизайн асоціювався тільки з самим предметом і стосувався тільки

зміни його форми, не торкаючись проблеми взаємозв'язку цього предмета з оточуючим середовищем, то сьогодні на перше місце виходять питання зв'язку самого предмета з середовищем та його наповненням. До останнього часу ці питання вирішувались на просторовому рівні архітектором, а на побутовому (особистісному) – конкретною людиною. І якщо на першому етапі становлення цієї спеціальності консультативну нішу заповнювали випускники художніх ВНЗ, то подалі об'єм та різноманітність предметного наповнення, зростання матеріального благополуччя населення та відсутність у нього сприйняття гармонічного зв'язку предметів наповнення у єдине ціле визначило виникнення спеціальності дизайнера середовища. І почали говорити не тільки про простір, який формує архітектор, а почали сприймати таке уявлення, як середовище. Що ж таке середовище і чим воно відрізняється від простору.

**Простір** – це об'єм, обмежений або умовами видимості (візуального сприйняття), або проведенням у ньому будь-якою абстрактною функцією життєдіяльності (без урахування конкретного людського чинника).

Таким штучно утвореним простором, необхідним для потреб і життєдіяльності людини є архітектурний простір. Сутність архітектури, по суті, полягає у штучному обмеженні частини природного простору. Іноді стверджують, що архітектурний простір тотожний організації внутрішнього простору. Але архітектурний простір може бути як окремим об'ємом, так і комбінацією різноманітних просторів та об'ємів, з'єднаних у цілісність за законами художньої єдності.

З. Гідеон наводить три стадії розвитку архітектурного простору:

- створення простору шляхом взаємодії різних об'ємів (при цьому внутрішньому простору практично не приділялося уваги);
- архітектурний простір ідентифікується тільки з внутрішнім простором (таким чином порушувалась просторова єдність архітектури);
- взаємопроникнення внутрішнього і зовнішнього простору (єдність взаємовідношення окремих об'ємів простору) [2].

Таким чином, по відношенню до людини архітектурний простір може бути:

- відкритим або зовнішнім;
- закритим або внутрішнім;
- таким, що перетікає.

Історія розвитку архітектури – це нескінченний пошук взаємозв'язку та взаємопроникнення, впливу та розмірності зовнішнього та внутрішнього просторів. Але простір без самої людини мертвий. Бо тільки людина вносить у нього життя своїми особистими поглядами на світ та його складові. Таким чином, єдність людині та простору разом утворює середовище.

**Середовище** – це просторове утворення, передбачене для життєдіяльного процесу конкретної людини. Це той же штучно створений простір, але пристосований до життєдіяльності у ньому людей з урахуванням їх особистих психологічних, психофізичних, емоційних особливостей. Або, якщо сказати простими словами, – це експлуатований простір.

Таким чином, середовище – це те, що оточує, але також це те, що оточене. Це єдність матеріально-фізичних, функціонально-технічних, соціальних та емоційно-художніх параметрів простору, у якому головним змістом є людина та її погляди на

архітектурний простір, функціональний процес та його стабільність, предметне та об'ємне наповнення, кольорове вирішення, а також засоби їх з'єднання. А проектування такого архітектурного середовища є утворення не тільки його об'ємно-просторового рішення, а й утворення атмосфери світогляду конкретної людини. Бо «первое внушает зрителю свое представление о смысле жизни данного пространства, второй – создает этот смысл вместе со зрителем» [7; 19].

Середовище поділяють:

1. По відношенню до простору: **відкрите** (міське середовище, що охоплює предметно-просторові зв'язки) або **закрите** (середовище приміщення чи будинку – так зване інтер'єрне середовище).

2. По відношенню до характеру свого утворення: **архітектурне** (самодостатнє, незалежне від індивідуальної специфіки його експлуатації), **предметне** (утворене для конкретної людини чи процесу за допомогою обладнання та предметного наповнення), **ландшафтне** (утворене за допомогою природних компонентів, штучно створених елементів поверхні, благоустрою та флори).

3. За характером функціонального процесу, що протікає у ньому: **житлове, громадське, виробниче та міське**.

4. За об'ємом наповнення: **індивідуальне та колективне**.

5. За стабільністю проведення функції: **постійне та трансформуюче**.

6. За розміром утворення: **робоче місце або функціональна зона, приміщення або група приміщень, будинок або комплекс будинків, міська планувальна зона, міській або ландшафтний комплекс**.

Така різноманітність середовища по відношенню до окремих його компонентів викликана різноманітністю видів та форм життєдіяльності людини, що протікають у різних за об'ємом просторових масштабах. Комбінація різних просторів та об'ємів, систем обладнання та облаштування, необхідних для процесів життєдіяльності, що проходять у них, у єдине ціле за законами художньої єдності можна називати **середовищним утворенням**. Таким чином, **середовищне утворення** – це єдність простору та його предметного наповнення. І воно може бути як окремим середовищним об'єктом, так і комплексною системою, що складається з декількох, близьких за функцією та складом середовищних об'єктів – **середовищною системою**.

Якщо архітектура – мистецтво організації простору, то дизайн – мистецтво організації наповнення цього простору. Таким чином, проектне відношення до середовища складається як з архітектурних (просторових), так і дизайнерських (предметних) компонентів, що, з'єднуючись, утворюють атмосферу середовища, його емоційне забарвлення.

Основними компонентами, що формують середовище, є архітектурний простір та його предметне, а також інформаційне, технологічне, технічне і декоративно-художнє наповнення. Не останню роль у його формуванні займають будівельні конструкції, що оточують і обмежують простір та оздоблення їхніх зовнішніх поверхонь. Характер та особливості вищезгаданих компонентів обумовлені середовищним процесом, що протікає у просторі (функціональні, ергономічні, санітарно-гігієнічні, інженерно-технічні вимоги до процесу) та особливостями їхнього технологічного з'єднання;

вимогами оптимального з'єднання умов життєдіяльності, їх комфорту та безпеки; образно-емоційними моментами сприйняття як окремих компонентів (кількість видів та типів обладнання, різноманітність предметного наповнення, їхній різний період життя), так і їх у цілому.

Окремо потрібно виділити проблему пристосування громадських типів середовища для людей з обмеженими (слуховими, зоровими, психологічними (психічними) особливостями).

Поєднання цих завдань у єдине ціле дозволяє зробити висновок, що принципами середовищного утворювання є:

- утворювання системи об'ємно-просторового планування в цілому;
- внесення (виявлення) у цю систему основ композиційної структури (домінанти, акцентів, фону, композиційних осей);
- утворювання декоративно-художньої цілісності середовищного об'єкту.

Аналіз різноманітних видів середовища показує, що залежно від поставленого завдання та ступеню участі дизайнера у організації простору існує чотири типи середовища, які має формувати дизайнер:

- організація раніше утвореного архітектурного простору, «обживання» або «декорування» його предметним наповненням;
- коригування вже існуючого архітектурного простору з урахуванням зміни окремих предметних (а інколи і просторових) складових;
- реконструкція – зміна існуючого простору, при якому порушуються його об'ємні габарити або відбувається зміна його функціонального призначення;
- утворювання нового простору та його предметного наповнення.

Залежно від того, наскільки правильно розуміє дизайнер своє завдання з організації середовища, якого типу середовище він створює, наскільки всебічно зможе врахувати усі чинники, що формують середовище, як гармонійно зможе об'єднати різноманітне предметне середовищне наповнення – залежить атмосфера, в якій жити.

### **Література**

1. Абизов В. А. *Історія розвитку архітектурно-будівельних систем. Сучасні проблеми архітектури та містобудування.* – К. : КНУБА, 2008. – Вип. 19. – С. 122–127; 2. Гидеон З. *Пространство, время, архитектура.* – М. : Стройиздат, 1984. – 455 с.; 3. Рунге В. Ф. *Эргономика и оборудование интерьера.* – М. : Архитектура-С., 20006; 4. Рунге В. Ф. *Эргономика городской среды.* – М. : Архитектура-С, 2007; 5. Шимко В. Т. *Архитектурное формирование городской среды.* – М. : Высш. шк., 1990; 6. Шимко В. Т. *Комплексное формирование архитектурной среды.* – М. : СЦП-принт, 2000; 7. Шимко В. Т. *Архитектурно-дизайнерское проектирование. Основы теории.* – М. : Архитектура-С, 2006; 8. Шимко В. Т., Гаврилина А. А. *Типологические основы художественного проектирования архитектурной среды.* – М. : Архитектура-С., 2004. – 101 с.; 9. *Эстетические ценности предметно-пространственной среды.* / Под ред. А. В. Иконникова. – М. : Стройиздат, 1990.